

Ifjúságsszakmai alapfogalmak

Az ifjúsági szakma etikai kódexének megalkotását (is) támogató fogalom-gyűjtemény

Bevezető

Az ifjúsági munka, mint szakma, csak néhány évtizedes múltat tekint vissza hazánkban, így számos kérdésben a szakmában dolgozók sem rendelkeznek egységes állásponttal. Jelentős eltérések mutatkoznak a szakmai tevékenységek tartalmában, minőségében, a tevékenységet végzők motivációjában és az általuk fontosnak tartott értékekben egyaránt. Általánosságban jellemző az anyagi, infrastrukturális illetve humán erőforrások korlátozottsága és a hiányos jogszabályi környezet. Ahhoz, hogy az ifjúsági munka hazánkban megerősödjön és javuljon a szakmai tevékenység minősége, elengedhetetlen, hogy a szakmát művelők között értékközösség jöjjön létre. Mindennek alapvető feltétele az, hogy a szakma szereplői között az alapfogalmakat és alapvetéseket illetően egyetértés, valamint azonos fogalomhasználat és -értelmezés alakuljon ki.

A jelen dokumentum ezen célokhoz kíván hozzájárulni azáltal, hogy az ifjúsági szakmával kapcsolatos alapvető fogalmakat rögzíti. Első körben az ifjúsági szakma etikai kódexének létrehozását támogatva, majd - a fogalomgyűjtemény megalkotását és gondozását szolgáló erőforrások függvényében - az ifjúsági szakma minél szélesebb spektrumára vonatkozóan. A dokumentum a szakmában elérhető hazai és európai irányadó dokumentumok felhasználásával, a GYIÖT szakmafejlesztési folyamatában résztvevő szakemberek közreműködésével készült.

A dokumentum célcsoportját elsősorban az ifjúsági szakemberek, a döntéshozók, valamint a fiatalokkal foglalkozó civil, állami és egyházi, továbbá egyéb szervezetek alkotják.

Ifjúsági munka értelmezési kerete

Az ifjúsági munka nem csupán szabadidős tevékenység, hanem stratégiai befektetés a jövőbe, így a szakmában végzett tevékenységek társadalmi hatása többszintű. Az ifjúsági munka hozzájárulása révén:

- fejlődik a fiatalok fizikai és mentális jólléte,
- a fiataloknak lehetősége van demokratikus magatartásformák gyakorlására,
- képessé válnak a rájuk váró komplex kihívások felismerésére és kezelésére.

Az ifjúsági munka alapvetése, hogy a **fiatalok részvételével, a fiatalok által és a fiatalok számára** jön létre. A szakember egy olyan környezet megteremtésére törekszik, amelyben a fiatalok valódi felelősséget vállalhatnak saját kezdeményezéseikért. Ebben a folyamatban az ifjúsági munkások egyfajta katalizátorként vannak jelen: nemcsak biztonságos tereket hoznak létre, hanem aktívan támogatják a kortársak közötti önszerveződő folyamatokat, valamint a tanulási helyzeteket és a tapasztalatok feldolgozását is.

Kiindulópontok

A **fiatalok meghatározása** a kulturális és társadalmi kontextustól függően változik, ugyanakkor általánosságban a gyermekkorból a felnőttkorba való átmenetet jelöli. Ebbe a korosztályba a pszichológiai, szociológiai és ifjúságpolitikai megközelítések szerint jellemzően a 13 és 30 év közötti személyek tartoznak, akik már képesek önálló felelősségvállalásra, de életútjuk számos területén támogatásra szorulnak, legyen szó a tanulás, munkavállalás vagy közösséghez tartozás kérdésköréről. Fontos hangsúlyozni, hogy ez a korosztályi tartomány rendkívül heterogén, sokféle szükséglettel rendelkező fiatalokat foglal magában, akiknek élethelyzeteit gyakran egyszerre többféle változás alakítja.

Az **ifjúsági munka célja**, hogy támogassa a fiatalok személyes fejlődését, az önállósá válásuk folyamatát, aktív állampolgári szerepvállalását és közösségi részvételét. A tevékenységekben a nemformális és informális tanulási folyamatokra épít, ami a család és az iskola/munkahely melletti ún. harmadik (szabadidős) terekben jön létre. Az **ifjúsági munka** a fiatalokkal, a fiatalokért végzett tevékenység, amelyben a fiatalok nem csupán résztvevők, hanem aktív alakítók, így biztosítva, hogy a programok valóban az ő valós igényeire, érdeklődésére és ötleteire épüljenek. Fontos jellemzője, hogy ott történik, ahol a fiatalok jelen vannak valós térben vagy online, és az ő lehetőségeikre, körülményeikre reagál. A tevékenységek alapját a kölcsönös tisztelet, az autonómia és a demokratikus értékek adják. Az ifjúsági munka egyik legfőbb jellegzetessége a **szakmaköziség** és az, hogy többféle célhoz (társadalmi, kulturális, oktatási, politikai, környezeti stb.) kapcsolódhat.

Az ifjúsági munka szervezése és megvalósítása során az alábbi szakmai alapelveket szükséges figyelembe venni:

- **Inklúzió:** minden fiatal számára biztosítja a hozzáférést, függetlenül a társadalmi helyzettől, származástól, identitástól vagy egészségi állapottól. A biztonságos és elfogadó környezet megteremtése szakmai alapvetés.
- **Térítésmentesség:** a szolgáltatások anyagi ellenszolgáltatás nélkül hozzáférhetők, így garantálva az esélyegyenlőséget és a hozzáférhetőséget a fiatalok számára.
- **Pártpolitikai semlegesség:** az ifjúsági munka nem szolgálhat pártpolitikai célokat, ugyanakkor fejleszti a közéleti tudatosságot és kritikai gondolkodást, valamint a demokratikus részvételhez szükséges készségeket.
- **Alacsonyküszöbűség és anonimitás:** az ifjúsági munka lehetőségeihez való kapcsolódás nem igényel előzetes bejelentkezést, szerződéses jogviszonyt, teljesítményt vagy negatív következményű esemény bekövetkeztét. A fiatalok saját motivációjuk szerint, akár névtelenül is bekapcsolódhatnak.
- **Önkéntes részvétel:** annak biztosítása, hogy a folyamatba való bevonódás minden esetben a fiatal szabad elhatározásán és belső motivációján alapuljon, tiszteletben tartva az egyéni autonómiát és megkülönböztetve az ifjúsági munkát a kötelező jellegű rendszerektől.

Az ilyen alapelvek szerint szervezett ifjúsági munkát – amennyiben az fizikailag is értelmezhető beltéri közösségi terekben vagy kültéri helyszíneken valósul meg – **nyitott ifjúsági munkának** nevezzük.

A **nemformális tanulás** az ifjúsági munka kulcseleme. Mindez olyan tanulási folyamatokat jelent, amelyek az iskolarendszeren kívül valósulnak meg, ugyanakkor hozzájárulnak a fiatalok kompetenciáinak fejlődéséhez. A nemformális tanulás során kiemelt szerepet kap a tapasztalati tanulás, az önreflexió, a közösségi élmény és az aktív részvétel. Ezen az iskolarendszeren kívüli, tapasztalati úton megvalósuló folyamat célja a fiatalok **kompetenciafejlesztése** (képességek, attitűdök és tudás integrált fejlesztése). Ezen folyamatok kiegészülnek az **informális tanulás** egyéb formáival is, amelyek a mindennapi élet spontán helyzeteiben valósulnak meg, és gyakran a kortársak között véletlenszerűen jönnek létre. Ezek az informális tanulási formák a nem tervezett ismeretszerzést jelentik, amelyek a családi, baráti vagy egyéb társas interakciók és környezeti hatások révén, ezek nem tervezett következményeként valósulnak meg, és tudatosításukban szintén kiemelt szerepet tölt be a reflexió.

A gyakorló/terepi **ifjúsági munkás** olyan szakember, aki munkáját vagy *önkéntesen* vagy *fizetésért* végzi, továbbá aki közvetlenül dolgozik a fiatalokkal. Ez a kapcsolat egy **biztonságos, felnőtt-fiatal partneri viszony**, ahol a szakember kíséri és támogatja a fiatal személyes, közösségi és társadalmi fejlődését. **Ifjúsági munkás az a szakember is**, aki nem közvetlenül dolgozik fiatalokkal, de munkája során szakértői és fejlesztő szerepekben hozzájárul a gyakorló szakemberek tevékenységének megvalósításához. Magyarországon az ifjúsági munkás a Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszerében (FEOR) 3515 kódszámon, „ifjúságsegítő” néven szerepel, formális képzési hátterét jelenleg a bölcsészettudományi tudományterületen elérhető közösség szervezés alapszak ifjúsági közösség szervező szakiránya biztosítja.¹ A szakmai utánpótlás ugyanakkor nemcsak a felsőoktatásban zajlik. Az ifjúsági munkások kompetenciafejlődésében kulcsszerepet játszanak a nemzetközi és hazai képzési lehetőségek, különösen az Erasmus+ és az Európai Szolidaritási Testület keretében megvalósuló tréningek és mobilitási programok. Ezen lehetőségek hozzájárulnak ahhoz, hogy az ifjúsági munkások korszerű, európai módszereket, eszközöket és szemléletet sajátítsanak el, amelyek segítségével hatékonyabban támogathatják a fiatalokat.

Az ifjúsági munka szereplői közé tartoznak elsődlegesen maguk a fiatalok (egyéenként és közösségként is), mint aktív partnerek. A szereplők másik körébe az ifjúsági munkások tartoznak - dolgozzanak akár a terepen, akár más szakmai szerepekben. A harmadik körbe pedig a fiatalokkal közvetlenül és/vagy közvetve dolgozó, ifjúság szakmai szempontból felkészült szervezetek, intézmények tartoznak, amelyek lehetnek egyrésztől öndefiníciójuk szerint ifjúság szakmai szervezetek, intézmények vagy magukat más ágazatba (pl. kulturális, oktatási, szociális stb.) soroló, de a fiatalokat célcsoportjuknak tartók. Másrészt időszakos programokat, projekteket megvalósítók és ún. ifjúsági szolgáltatók, amelyek folyamatos jelleggel biztosítanak a fiatalok számára specializált, fejlesztő-segítő célú szolgáltatásokat (pl. ifjúsági információs irodák, ifjúsági házak, telefonos/online szolgálatok stb.). Stratégiai fontosságú szereplők továbbá a fenntartóként és szabályozóként jelen lévő önkormányzatok és állami intézmények, a döntéshozók, valamint a társágazatok képviselői (oktatás,

¹Jelen dokumentumban tudatosan az „ifjúsági munkás” kifejezést használjuk. A „segítő” szóhasználat hierarchikus viszonyt és rászorultságot feltételezhet, amely nem tükrözi az ifjúsági munka alapelveit. Az ifjúsági munka önkéntes részvételen, partneri kapcsolaton, kölcsönös tanuláson és a fiatalok aktív szerepvállalásán alapul.

egészségügy, szociális stb. ágazat), akik együttesen biztosítják a tevékenységek társadalmi beágyazottságát és erőforrásait.

Az ifjúsági munka egy olyan szakma, amely egyéb szakmák között, gyakran azokkal a határterületen helyezkedik el, így annak megvalósítása az ifjúság- és társszakmák szereplőinek szoros együttműködésén alapul.

Az ifjúsági munka típusai, színterei és területei

Az ifjúsági munka komplex rendszerének megértéséhez fontos tisztázni a szakmai munka kereteit: a **színterek** azon fizikai vagy online helyszínek, ahol az ifjúsági munka megvalósul; a **típusok** a szakmai beavatkozás módszertani kereteit és szervezeti formáit jelölik; a **területek** pedig a munka specifikus tematikus fókuszait vagy tevékenységi köreit határozzák meg.

Az **ifjúsági munka színterei és helyszínei** minden esetben a fiatalok természetes életterületeihez igazodnak, legyen szó fizikai vagy online környezetről. A szakmai tevékenység ott valósul meg, ahol a célcsoport jelen van, tehát az intézményi kereteken túl a színterek közé tartoznak a közterek, a különböző szubkultúrák találkozási pontjai, az ifjúsági házak, az online platformok, valamint **az egyéni segítség során kialakított bizalmi és szakmai biztonságot nyújtó közegek**, ahol a személyes és diszkrét segítő beszélgetés megvalósulhat.

Az **ifjúsági munka típusai** a módszertani megközelítés alapján különíthetők el. Hazánkban a legszélesebb körben elterjedt típus a **nyitott ifjúsági munka**, amelynek keretében a tevékenység ifjúsági klubokban, ifjúsági házakban vagy közterületen valósul meg, alacsonyküszöbű, tehát bárki számára elérhető szolgáltatásokat, programokat kínálva. Egy másik meghatározó típus a **személyes segítő és mentoráló munka**, amely a mélyebb, egyéni támogatást igénylő helyzetekben, mentorprogramok vagy kortárssegítés keretében ad lehetőséget a kapcsolódásra a fiataloknak. Szintén külön típust képvisel a **projektalapú munka**, amely időben behatárolt, strukturált formában, például táborok vagy nemzetközi cserék, tréningek (Erasmus+) keretében valósul meg. A **felkereső ifjúsági munka** olyan megközelítés, amely mindhárom már említett típusban megvalósítható, ám munkamódszere, hogy tevékenységeit a fiatalokhoz viszi el, abból a célból is, hogy később akár segítse a fiatalokat abban, hogy részt vegyenek ifjúsági munkához kapcsolódó szolgáltatásokban. Az ifjúsági munka típusai természetesen ennyire nem mindig vegytisztán csoportosíthatók, gyakran előfordul, hogy egyszerre többféle módszertani megközelítés keveredik.

Az **ifjúsági munka területei** a tevékenység konkrét tartalmát és célkitűzéseit jelölik. Az **ifjúsági információ és tanácsadás területe** hiteles forrásokhoz juttatja a korosztályt, támogatja abban is őket, hogy fejlődjön írás- és szövegértési (akár online térhez kapcsolódva) készségük. Az **ifjúsági közösségfejlesztés** a fiatalok közösségeinek létrejöttét támogatja és a részvétel ösztönzésére fókuszál, míg a **helyi ifjúsági munka** a települési szintű közösségi és társadalmi részvételt ösztönzi és támogatja a fiatalokat a mindennapi életterületeikbe – legyen az a lakóhelyük, iskolájuk vagy munkahelyük környezete – való beágyazódásban. A helyi ifjúsági munka erősíti azt is, hogy a fiatalok a saját lokális

környezetükben válhassanak aktívvá. Az **önkéntesség és közösségi szolgálat** területe a társadalmi felelősségvállalást erősíti, az **ifjúsági részvétel és érdekképviselés** pedig a gyermek- és ifjúsági vagy diákönkormányzatokon, illetve egyéb, jellemzően kevésbé formalizált rendszereken keresztül vonja be a fiatalokat a döntéshozatalba, akár az európai uniós ifjúsági párbeszéd keretében. A technológiai fejlődésre és online közösségekre válaszul jelent meg a **digitális ifjúsági munka területe**, a kockázatok megelőzése pedig a **prevenciós tevékenységek** (bullying elleni fellépés, szenvedélybetegségek megelőzése, stb.) látják el.

Külön említést érdemel az egyházak által szervezett és működtetett ifjúsági munka, mely a fiatalok egészséges felnőtté válását a lelki élet és a közösség erősítésén keresztül támogatja. Színterei többnyire egyházi fenntartású terek, ifjúság szakmai területi besorolásában egyszerre hangsúlyosak a helyi ifjúsági munka és az ifjúsági közösségfejlesztés. Az egyes egyházak saját akkreditált képzési programmal rendelkeznek az ifjúsági közösségek vezetésére és fejlesztésére.

Mindezeken túl a hazai ifjúsági munka kereteiben önálló egységet alkotnak az ifjúsági mozgalmak, melyekben a nemformális pedagógia mellett, hangsúlyosan megjelenik a kortárssegítés és az ifjúsági közösségfejlesztés. Magyarországon a legjelentősebb kisközösségekre építkező ifjúsági mozgalom a cserkészlet, mely itthon - a nemzetközi hagyományokkal ellentétben - vallási értékekre is építkezik, így közel áll az előző kategóriához, de mégsem azonos vele.

Az ifjúsági munka lehetséges jövőbeli irányai és területei a rugalmasság és az innováció felé mutatnak. Előtérbe kerülnek a szabadtéri közösségi terek és az úgynevezett „**harmadik tér**” **konceptiója**, amely olyan színtereket jelöl, amelyek semleges találkozási pontként szolgálnak az iskola, munkahely és az otthon világán túl. A jövő kihívása a fizikai és online színterek hibrid használata, valamint a módszertani típusok és területek folyamatos frissítése a változó ifjúsági szubkultúrák és társadalmi igények mentén.